
Kinga Xenia Havadi-Nagy, *Die Slawonische und Banater Militärgrenze. Kriegserfahrungen und räumliche Mobilität* [Granița militară din Slavonia și Banat. Experiența războiului și mobilitatea în spațiu], Rumänische Akademie – Zentrum für Siebenbürgische Studien, Cluj-Napoca/Klausenburg, 2010, 278 p.

Pentru întreg spațiul care a însemnat partea sud-estică a frontierei Imperiului Habsburgic, instituția graniței militare a constituit o componentă importantă atât din punct de vedere instituțional-militar cât și social ori economic. Prin abordarea evoluției acestor realități atât de complexe, putem privi în interiorul societății și al formelor deosebite de organizare din aceste regiuni, mai ales când este vorba despre o tratare pe un spațiu teritorial mai întins al acestei problematice, așa cum se întâmplă în lucrarea de față.

Autoarea, Kinga Xénia Havadi-Nagy, a studiat la Cluj geografia și germanistica, finalizându-și studiile în anul 2002; apoi, a participat la un proiect de cercetare privind societatea și războiul, organizat în cadrul Institutului pentru istoria șvabilor dunăreni din Tübingen (IDGL) și, în fine, a încheiat în anul 2008 studiile doctorale din cadrul institutului geografic al Universității Tübingen, revenind apoi la Facultatea de Geografie a Universității Babeș-Bolyai, unde predă geografie regională și umană.

Lucrarea de față este rezultatul cercetărilor întreprinse în cadrul proiectului care s-a derulat la institutul (IDGL) din Tübingen, un proiect-cadru pornit în anul 1999, sub impulsul evenimentelor războinice din Iugoslavia, într-un context în care s-a dorit cercetarea mai aprofundată a impactului complex al războiului asupra societății.

Teza centrală a lucrării, enunțată încă de la început, se axează în jurul ideii că granița militară din Banat și Slavonia, văzută ca un spațiu de identificare și de acțiune a unor instituții, grupe și indivizi, a fost rezultatul unor experiențe războinice de durată, având implicații adânci în dezvoltarea generală a regiunii, a economiei, societății și familiei. Cercetarea a vizat mai ales urmărirea în durată lungă a acestui impact, inclusiv asupra evoluției spațiului locuit, prin schimbările ce au avut loc în sistemul de comunicații și al așezărilor umane. Cercetarea combină atât metodele istoriei, cât și pe cele

ale geografiei, axându-se în jurul a trei teme principale: decizii în dezvoltarea infrastructurii, determinate de experiența războiului; comunicația ca metodă a asigurării stăpânirii; aspecte ale migrației legale ori ilegale și ale comunicării în cadrul graniței militare. Migrația, ca aspect cantitativ și calitativ, constituie de asemenea una dintre temele subsecvente ale lucrării, dar și conflictele dintre populație și statul absolutist.

Discursul lucrării continuă cu o pertinentă prezentare a stadiului cercetărilor întreprinse pe această temă pe plan internațional, enunțând apoi izvoarele și metodele științifice folosite în decursul cercetării – pornind de la mai sus enunțata noțiune a „experienței (războiului)”, cu un mic excurs de filosofia științei/cercetării; urmează apoi izvoarele clasice ale unei asemenea cercetări: sursele scrise, hărți etc.

Autoarea urmărește, într-un capitol bine structurat, evoluția istorică a instituției graniței militare, de la începuturile sale și până la dizolvarea sa, pornind de la factorii premergători care au determinat necesitatea instituirii unui astfel de tip de apărare a frontierelor Imperiului, care își are rădăcinile în apărarea în fața pericolului otoman. Mai târziu, în cursul secolului al XVIII-lea, s-a ajuns la forma instituționalizată a graniței militare care va funcționa multă vreme, până la începutul anului 1851 când, datorită implicării unor trupe de grăniceri în luptele revoluționare contra Monarhiei, autoritățile au considerat ca fiind periculoasă purtarea armelor de către civili, hotărând desființarea graniței militare transilvănene (p. 54). Ulterior, sub acțiunea și a altor factori, mai ales economici, s-a renunțat la instituția graniței militare și în celelalte părți ale Monarhiei.

Al treilea capitol se ocupă de mișcările de populație în cadrul graniței militare, cu o focalizare mai ales asupra politicii de colonizare, văzută ca „o parte a politicii austriece de securitate în Europa de sud-est” (p. 79). Sunt urmărite, în cadrul acestei abordări, diferitele procese de migrație din acest spațiu, de la așezarea refugiaților din Imperiul Otoman, al coloniștilor din spațiul german, și până la migrația internă și emigrația de pe teritoriul graniței militare; toate aceste mișcări de populație au dus la crearea unui spațiu multiethnic și multicultural în zonele de graniță militară. În cadrul acestei politici se poate deduce și preferința sau amplasarea de către autorități a unor grupe etnice în anumite zone geografice; aceste aspecte ne relevă modul în care autoritățile vedeau rolul compoziției populației unui teritoriu dat, dar

ne oferă și exemple de interacțiune, specifice Monarhiei multietnice, între diferitele grupe componente.

Impactul războiului asupra existenței umane, prin prisma amintitei „experiențe a războiului” este analizat în al patrulea capitol, mai ales din perspectiva economică a „modelului economic al graniței militare”. În acest context, un rol important a jucat politica statului austriac, care a încercat în cadrul unui program reformist bazat pe ideea iluministă a planificării evoluțiilor sociale să reglementeze cele mai diverse aspecte, ca de exemplu modul în care să se organizeze o așezare umană sau reglementarea unor aspecte economice, principalul scop urmărit în acest caz fiind eficiența militară, dar și economică a așezărilor. Un alt aspect analizat în mod interesant în cadrul acestui capitol privește mecanismele de adaptare la noile realități și la politica statului din partea populației, deseori colonizată aici din alte părți. Unul dintre cele mai vizibile rezultate ale acestor politici a fost un veritabil „mozaic etnic” (p. 102) care a rezultat pe teritoriul graniței militare, cu raporturi specifice care s-au dezvoltat în timp.

Capitolul al cincilea tratează impactul desfășurării războaielor asupra evoluției infrastructurii, mai ales asupra celei de transport. Este cunoscut că în întreaga perioadă analizată, statul a încercat îmbunătățirea condițiilor și în acest domeniu, impulsionat și de rolul militar important pe care îl juca granița. Pe lângă drumurile de uscat, care au fost tot timpul îmbunătățite, o pondere importantă au deținut și drumurile pe apă, mai ales Dunărea și Sava. Numeroasele lucrări în aceste domenii s-au lovit în timp inclusiv de obstacolul lipsei forței de muncă, însă rezultatele au fost foarte bune, mai ales dacă ne gândim la desecarea mlaștinilor folosite anterior ca barieră împotriva invaziilor otomane și regularizarea râurilor, care au fost făcute navigabile. Granița militară a reprezentat și un element important în lanțul transmiterii informațiilor în Monarhie, în acest context fiind subliniat și rolul pe care l-a jucat poșta. În mod firesc, capitolul următor abordează „comunicația ca instrument al exercitării autorității”, dat fiind că granița militară reprezenta și un spațiu de comunicare cu puterile vecine. Evoluția comunicației, privită sub toate aceste aspecte, este urmărită atât pe plan civil, cât și militar. Granițele militare au reprezentat un segment deosebit în acest domeniu, în sistemul vast al unui Imperiu atât de întins din punct de vedere teritorial. Granița militară a constituit un teren de manifestare și pentru spionaj, atât pentru cel militar, cât

și pentru cel economic, pe această cale autoritățile reușind să obțină informații vitale din interiorul Imperiului Otoman. Experiența războiului a determinat însă numeroase modificări, adaptări și îmbunătățiri în toate aceste activități.

Mobilitatea transfrontalieră constituie tema următorului capitol, care debutează cu descrierea cordonului de asigurare a frontierelor Imperiului Habsburgic. Aici, autoarea permite cititorilor o privire în interiorul vieții grănicerilor, prin prisma îndatoririlor acestora. Unul dintre rolurile importante ale cordonului era și prevenția molimelor prin împiedicarea propagării acestora peste graniță; experiențele repetate legate mai ales de izbucnirea ciumei au dus în timp la necesitatea ridicării unui cordon sanitar în secolul al XVIII-lea. Apoi, sunt descrise detalii concrete legate de posibilitățile trecerii graniței de către persoane, mărfuri și obiecte de corespondență, modul în care erau folosite pașapoartele și alte acte oficiale. Ca în fiecare spațiu frontalier, și în granița militară au existat fenomene ca contrabanda sau diversele activități ale persoanelor care locuiau în imediata vecinătate a graniței.

Următorul capitol este dedicat fenomenului tâlhăriei din cadrul graniței militare, privită ca „un mod de viață”. În acest spațiu, după cum se știe, existau numeroase bande, bine organizate, împotriva cărora autoritățile încercau să ia diverse măsuri, inclusiv militare. Acestea erau considerate o apariție inerentă în spațiul de graniță care despărțea în mod simbolic un stat european organizat de unul oriental, cum era Imperiul Otoman; prezența bandelor de tâlhari era legată și de caracterul periferic al graniței, așa cum eșecul autorităților de a lichida complet aceste activități ajungea la limitele sale, în momentul în care acestea doreau să reglementeze până în cel mai mic detaliu viața umană (p. 234).

În concluzie se subliniază faptul că granița militară austriacă a reprezentat un spațiu de acțiune și de identificare, fiind o încercare de construire a unui spațiu locuit prin statul absolutist. Unul dintre efectele cele mai interesante a fost apariția unei categorii aparte de „țărani liberi și soldați”, cu o identitate și mod de viață aparte.

Unul dintre meritele fundamentale ale acestei lucrări este viziunea pluridisciplinară și cuprinzătoare – pluridisciplinară prin folosirea abordării geografice și sociale (granița militară văzută ca spațiu locuit, cu reguli și evoluție proprie), și cuprinzătoare prin includerea unor aspecte teoretice, a evoluției istorice, a explicării noțiunilor și proceselor specifice, prin folosirea

frecventă a tabelelor și ilustrațiilor. Lucrarea conține totodată și descrierea mai multor aspecte, relativ puțin abordate în această manieră integratoare, privind istoria Banatului, mai ales în secolul al XVIII-lea, istorie văzută în evoluția sa sincronă cu cea a Slavoniei, raportată însă și la cursul evenimentelor pe plan central. Lucrarea devine completă printr-o listă bibliografică de ultimă oră care integrează lucrări scrise în mai multe limbi privitoare la tema analizată. Toate aceste argumente recomandă această carte tuturor celor care sunt interesați atât de istoria Banatului și Slavoniei, cât și de cea a instituției graniței militare austriece.

Loránd L. Mádly